

Nuri Yamut (1890-1961)

Türkiye Cumhuriyeti'nin 6. Genelkurmay Başkanı olan Orgeneral Nuri Yamut 1890 yılında Selanik'te doğdu. 1899-1903 yılları arasında Selanik Askeri Rüştüyesinde, 1903-1905 yılları arasında [Manastır Askeri İdadisinde](#) ve 1905-1908 yılları arasında İstanbul'da Harp Okulu'nda eğitim gördü. 19 Ağustos 1908'de piyade teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1909-1911 yılları arasında Selanik'teki Nizamiye Alayı 17. Nişancı Taburunda takım komutanlığı yaptı. 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) İsyanı'nı bastırmak için teşkil edilen Hareket Ordusunda görev aldı. 14 Ekim 1911'de üsteğmen olarak Manastır'daki 6. Kolordu 50. Piyade Alayına tayin edildi. Birliği ile Balkan Harbi'ne katıldı. Ekim 1912'de Kumanova Muharebeleri esnasında rahatsızlandı ve Manastır Hastanesine kaldırıldı. Manastır'ın Kasım 1912'de Sırplar tarafından işgaliyle esir düştü ve sekiz ay Sırbistan'da esarette kaldı. Ağustos 1913'te yurda döndü ve Edirne'deki Mürettep 8. Kolorduya atandı. 1913-1914 yıllarında Harp Akademisine girerek birinci sınıfı okudu. I. Dünya Harbi'nin çıkmasıyla 11. Tümen kurmay subaylığına atandı. Tümeniyle Çanakkale Cephesi'nde Zığındere Muharebelerine katıldı. Burada yaralandı ve Harp Madalyası ile ödüllendirildi. Mayıs 1916'da tümeniyle beraber Kafkas Cephesi'ne gitti. Temmuz 1916 Ruslarla yapılan Çapakçur Muharebelerine katıldı. Aralık 1916'da 2. Kolordu Harekât Şubesine atandı. 1 Mart 1917'de yüzbaşılığa terfi etti. Ağustos 1917-Haziran 1918 arasında 6. Ordu 18. Kolordu Harekât Şubesinde görev yaptı. Harpteki başarılarından dolayı Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası ve Alman Salip (Haç) Nişanı ile ödüllendirildi. Mart 1919-Temmuz 1920 arasında Harp Akademisinin ikinci sınıfını okuyarak kurmay subay oldu. İstiklal Harbi'ne katılmak için Şubat 1921'de İstanbul'dan Ankara'ya gitti. Mart 1921'de binbaşılığa terfi etti. II. İnönü Muharebesi'nde topçu ile takviyeli iki piyade alayına bilfiil komuta etti. 7. Tümen Kurmay Başkanı olarak Sakarya Meydan Muharebesi'ne ve Büyük Taarruz'a katıldı. Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası ve [İstiklal Madalyası](#) ile ödüllendirildi. Ağustos 1922'de yarbaylığa terfi etti.

1923-1924 yıllarında Diyarbakır'daki 7. Kolordu Kurmay Başkanlığını yaptı. Ağustos-Eylül 1924'te Hakkâri bölgesinde çıkan Nasturi İsyanı'nın bastırılması harekâtına katıldı. 27 Kasım 1924 yılında Cavidan Hanım ile evlendi. 30 Ağustos 1928 tarihinde kızı Güsfent dünyaya geldi. 1927-1928 yıllarında 2. Kolordu 4. Tümen 40. Alay Komutanlığı görevini yürüttü. 30 Ağustos 1928'de albaylığa terfi etti. 1929-1930 yıllarında Genelkurmay 7. Şube Müdürlüğü, 1930-1931 yıllarında 3. Kolordu 61. Tümen 190. Alay Komutanlığı, 1931-1932 yıllarında 5. Tümen 5. Tugay Komutanlığı, 1932-1933 yıllarında 18. Dağ Tugayı Komutanlığı, 1933-1934 yıllarında 2. Ordu Kurmay Başkanlığı, 1934-1935 yıllarında 9. Tümen Piyade Tugay Komutanlığı görevlerini icra etti. 30 Ağustos 1935'de tuğgeneralliğe, 30 Ağustos 1936'da tümgeneralliğe yükseldi. 1935-1937 yıllarında 9. Tümen Komutanlığı, 1937-1938 yıllarında 57. Tümen Komutanlığı görevlerinde bulundu. 30 Ağustos 1939'da korgeneralliğe terfi etti. 1939-1940 yıllarında 10. Kolordu, 1940-1944 yılları arasında 2. Kolordu ve 1944-1945 yıllarında 12. Kolordu komutanlığı yaptı. 30 Ağustos 1945'te orgeneral oldu. 1945-1949 yılları arasında sırasıyla 2. Ordu ve 1. Ordu Komutanlığı görevlerini yürüttü. Genelkurmay Başkanı Salih

Omurtak'ın rahatsızlanması üzerine Genelkurmay Başkanlığı görevini uzun süre vekâleten yürüttü ancak bu göreve ataması yapılmadı. 1 Temmuz 1949'da yeni teşkil edilen Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na getirildi ve 5 Haziran 1950'ye kadar bu görevde kaldı. 6 Haziran 1950 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı görevine getirildi. 1952 yılında yaş haddinden emekli olması söz konusu iken görev süresi iki yıl uzatıldı. 10 Nisan 1954'e kadar Genelkurmay Başkanlığı görevini yürüttü. Yamut, 1954-1960 yılları arasında Demokrat Parti'den 10 ve 11. dönem İstanbul milletvekili olarak TBMM'de görev aldı. 27 Mayıs 1960 darbesinde tutuklanarak Yassıada'ya gönderildi. Yassıada duruşmaları devam ederken 5 Haziran 1961'de akciğer kanseri nedeniyle vefat etti.

Nuri Yamut'un silahlı kuvvetlerin üst komuta kademesinde görev aldığı yıllar Cumhuriyet tarihinde önemli siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. II. Dünya Harbi'nde sonra dünya iki blok halinde şekillenirken Türkiye tercihini Batı Bloğu yönünde kullanmıştı. Bu tercihte Sovyetler Birliği'nin 1945'te Doğu Anadolu bazı toprak talepleri ve Boğazlarda askeri üs kurma isteği belirleyici olmuştur. Türkiye, Batı Bloğu ile bütünleşme çabası içinde özellikle ABD ile yakın ilişkiler kurmuş ve 1952'de NATO'ya üye olarak Sovyetler Birliği'ne karşı çok arzuladığı güvenceye kavuşmuştur. Bu dönemde gerçekleşen çok partili siyasi hayat geçiş ve ekonomide liberalleşme gayretleri Batıyla bütünleşme sürecinin bir uzantısı olmuştur. TSK da bu dönüşümden payını almış, askeri bürokrasinin yasal statüsü iki defa değiştirilmişti. Bu hususta atılan ilk adım 1921-1944 yılları arasında 23 yıl boyunca Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın 12 Ocak 1944'te emekli edilmesiydi. Müteakiben 5 Haziran 1944'te kabul edilen 4580 sayılı kanunla Genelkurmay Başkanlığı Başbakan'a bağlanmıştı. Bu tarihe kadar Genelkurmay Başkanı, devlet teşkilatı içinde özerk statüye sahip olmuş ve doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı olarak görev yapmıştı. Genelkurmay Başkanlığı'nın statüsü 30 Mayıs 1949'da çıkan 5398 sayılı kanunla tekrar değişmiş ve doğrudan Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmıştı. Böylece ordunun özerk konumu sona erdiriliyor ve siyaset kurumunun denetimi altına sokuluyordu. Ayrıca kuruluşta da değişikliğe gidilmişti. Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı'na bağlı çalışan Kara, Deniz ve Hava Müsteşarlıkları kaldırılarak Genel Kurmay Başkanı'na bağlı olacak şekilde Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları kurulmuştu. Bu tarihe kadar, ordu komutanlıkları harekât ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığı'na, personel ve lojistik destek bakımından ise Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı bulunuyordu. Orgeneral Nuri Yamut teşkilatta yapılan değişiklikle yeni kurulan Kara Kuvvetleri'nin ilk komutanı olmuştur.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimler Türk siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri olmuş, 1923'ten beri kesintisiz devam eden CHP iktidarı sona ermişti ve DP iktidara gelmişti. Celal Bayar ve Adnan Menderes liderliğindeki DP oyların %53,3'ünü alarak 487 kişilik mecliste 408 sandalye kazanmış, CHP ise %39,9 oyların alarak 69 vekil çıkarabilmişti. DP seçimden galip çıksa da TSK komuta kademesinin CHP'ye ve başında bulunan İsmet İnönü'ye bağlı olduğunu düşünülüyor ve bir askeri müdahaleden kaygı duyuluyordu. Seçim ertesinde bazı üst rütbeli komutanların Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşerek müdahalede bulunmayı teklif ettiği yolunda gelen duyumlar Celal Bayar ve Adnan Menderes'i çok rahatsız etmişti. Bunun üzerine 6 Haziran 1950'de TSK'da geniş çaplı bir tasfiye gerçekleştirilmişti. İnönü'ye yakın olduğu değerlendirilen ordunun yüksek komuta kademesi, başta Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nafiz Gürman olmak üzere tüm kuvvet ve ordu komutanları görevlerinden alınmış ve büyük kısmı emekliye sevk edilmişti. Bu tasfiye hareketinde değişmeyen ve terfi alan tek kuvvet komutanı Orgeneral Nuri Yamut olmuştur. Kara Kuvvetleri Komutanı olan Orgeneral Nuri Yamut Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmiş, Genelkurmay 2. Başkanlığı'na Korgeneral Şahap Gürler, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Orgeneral Kurtcebe Noyan, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Tümamiral Mehmet Sadık Altıncan ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na Orgeneral Muzaffer Göksenin atanmıştı. DP liderleri kendilerine bağlı ya da en azından tarafsız olduğunu düşündüğü yüksek komuta heyetini göreve getirerek ordudan

gelebilecek müdahalelere karşı iktidarı güvence altına almak istemişti.

Orgeneral Nuri Yamut dört yıl boyunca Genelkurmay Başkanlığı görevini yürütmüştü. Bu süre içerisinde dört Milli Savunma Bakanı ile çalışmıştı. Bunlar: Refik Şevket İnce, (22 Mayıs 1950-9 Mart 1951), Ahmet Hulusi Köymen (9 Mart 1951-10 Kasım 1952), Ali Seyfi Kurtbek (10 Kasım 1952-1 Kasım 1953) ve Kenan Yılmaz (1 Kasım 1953-17 Mayıs 1954)'dı. Nuri Yamut görev süresi boyunca siyasi iktidarla uyumlu hareket etmiş ve orduyu siyasetten uzak tutmak için çaba göstermişti. 1952'de yaş haddinden emekliliği gündeme gelmiş ancak hükümetle uyumlu çalışması nedeniyle görev süresi uzatılmıştı. Yamut'un Genelkurmay Başkanlığı dönemine iki önemli olay damga vurmuştu. Bunlar Türkiye'nin Kore Harbi'ne katılması ve NATO'ya üyeliğiydi. II. Dünya Harbi esnasında ABD ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen Kore'de iki devlet ortaya çıkmış, kuzeyde Sovyetler desteğinde bir komünist yönetim kurulurken güneyde ABD'nin desteğinde Kore Cumhuriyeti kurulmuştu. İki taraf arasındaki gerginlik 25 Haziran 1950'de sıcak çatışmaya dönüşmüş, BM Güvenlik Konseyi tarafından Kore'ye askeri müdahale kararı alınmıştı. DP liderleri Kore Savaşı'nı Türkiye'nin Batıya olan bağlılığını göstermek ve NATO üyeliğini kazanmak için iyi bir fırsat olarak görmüştü. 25 Temmuz 1950'de Adnan Menderes'in Yalova'daki yazlığında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut'un da katılımıyla yapılan bir Bakanlar Kurulu toplantısından sonra Türkiye'nin Kore'ye 4500 asker göndereceği açıklanmıştı. 27 Temmuz 1953'te imzalanan ateşkese kadar Kore'ye gönderilen Türk askerlerinin sayısı 6000'in üzerine çıkmıştı.

Orgeneral Nuri Yamut'un Genelkurmay Başkanlığı dönemine damga vuran diğer bir gelişme Türkiye'nin Yunanistan'la beraber 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye olmasıydı. NATO üyeliğiyle beraber orduda önemli bir değişim başlamıştı. Gerçi ABD askeri yardımları 1947'den beri artarak devam ediyordu. Ancak NATO'ya girilmesiyle TSK'da Amerikan doktrini benimsenmiş, Amerikan ordusundaki talimnameler çok kısa bir zamanda tercüme edilerek kullanılmaya başlanmış ve birlikler Amerikan silah, araç, gereç ve teçhizatlarıyla donatılmıştı. ABD'nin Türkiye'ye çok miktarda askeri uzman göndermesiyle Türk ordusu üzerindeki etkisi de artmıştı. Nuri Yamut gerek ABD yetkilileriyle ilişkilerin geliştirilmesi, gerekse TSK'da yaşanan dönüşümün başarıya ulaşması için yoğun çaba harcamıştı. Bununla beraber TSK üzerindeki ABD etkisinin artması ordu içinde belli bir rahatsızlık yaratmıştı.

Orgeneral Nuri Yamut, 2 Mayıs 1954'te yapılacak genel seçimlerde milletvekili olabilmek için Genelkurmay Başkanlığı süresinin bitmesine yaklaşık 5 ay kala kendi isteği ile emekli oldu. Seçim sonucunda Demokrat Parti'den 10. dönem İstanbul milletvekili olarak TBMM'ye girdi. 1957 seçimlerinde tekrar seçildi ve 11. dönemde vekilliğe devam etti. Milletvekili olarak meclis çalışmalarında fazla öne çıkmamıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinde diğer DP milletvekilleriyle beraber tutuklanarak Yassıada'ya gönderildi. Burada sağlık durumu kötüye giden Yamut duruşmalara katılamamış ve 9 Mart 1961'de Kasımpaşa Deniz Hastanesi'ne kaldırılmıştı. Orgeneral Nuri Yamut, Yassıada duruşmaları devam ederken 5 Haziran 1961'de akciğer kanseri nedeniyle vefat etti.

Nuri Yamut, Çanakkale Alçıtepe köyünde bulunan Nuri Yamut Şehitler Anıtı'nın yapımında önemli rol oynamıştır. Şehitlik, Çanakkale Muharebelerinin en kanlı vuruşmalarının yaşandığı Zığındere bölgesindedir. Kendisi de bizzat bu muharebelere katılmış ve burada yaralanmıştır. Nuri Yamut, 1940-1944 yılları arasında 2. Kolordu Komutanı olarak Gelibolu'da görev yaparken savaş alanının şehit kemikleriyle dolu olduğunu, bölgedeki köylülerin onları toplayarak belli noktalara yığıldığını görmüştür. Bu duruma çok üzülen Yamut, şehitlerin kemik ve kafataslarını toplatmış ve bir şehitler anıtı yapmak için harekete geçmiştir. Nuri Yamut'un gayretleriyle 1943 yılında yapılan anıt Alçıtepe köyünde Saroz Körfezi'ne bakan hâkim bir tepededir.

Umut AKCAKAYA

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayın, İstanbul 2015.

Burçak, İsmail, **Demokrat Parti Dönemi'nin ilk Genelkurmay Başkanı Mehmet Nuri Yamut ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Dönüşüm (1950-1954)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, S.B.E., İstanbul 2019.

Demirel, Tanel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.

Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, TTK Yayını, Ankara 1993.

Hale, William, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2014.

Harp Akademileri Yıllığı 142. Yıl, 1948-1990, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.

Karpat, Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

Koçak, Cemil, **Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Dönüşüm Ordu, Din, Hukuk, Ekonomi, Politika IV**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Kore Harbinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Muharebeleri (1951-1953), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1975.

Tuncer, Hüner, **Menderes'in Dış Politikası**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013.

Türkiye'nin 1950'li Yılları, (Haz.Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

[http://www.TSK.tr/TSK_Hakkında/Genelkurmay Başkanları/Mehmet Nuri Yamut](http://www.TSK.tr/TSK_Hakkında/Genelkurmay_Başkanları/Mehmet_Nuri_Yamut).

27/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nuri-yamut-1890-1961/?pdf=6899> adresinden erişilmiştir